

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Reflectiewijzer

Leesonderwijs onderbouw voortgezet (speciaal) onderwijs

Leesonderwijs in het voortgezet (speciaal) onderwijs

Plezier hebben in lezen en goed kunnen lezen zijn belangrijke doelen voor het voortgezet (speciaal) onderwijs. Lezen verrijkt je wereld en een goede leesvaardigheid is van belang om te kunnen functioneren op school en in de maatschappij. Het gaat dan om het lezen van allerlei soorten teksten in diverse zakelijke en literaire genres. Leerlingen moeten teksten begrijpen, maar bijvoorbeeld ook in staat zijn om de bruikbaarheid en betrouwbaarheid te beoordelen. Een goede lezer worden, gaat echter niet vanzelf. De school heeft hierin een belangrijke taak.

Lezen is een complexe vaardigheid. Om tot goed begrip van een tekst te komen en om betekenis te verlenen aan wat je leest, gebruikt een lezer verschillende soorten kennis en vaardigheden. Denk bijvoorbeeld aan kennis over de communicatieve context en het genre van een tekst en vaardigheden om relaties te leggen tussen informatie binnen en buiten de tekst. Goed leesonderwijs gaat uit van actuele didactische inzichten en van samenhang met andere taalvaardigheden en vakken. Aandacht voor leesmotivatie is daarbij van groot belang, omdat leesvaardigheid en leesplezier sterk met elkaar zijn verbonden. De vragen in deze reflectiewijzer stimuleren het maken van beredeneerde keuzes, om met het hele team vanuit een heldere visie aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van alle leerlingen.

Doel van de reflectiewijzer

Deze reflectiewijzer is voor onderbouwteams in het voortgezet (speciaal) onderwijs (v(s)o) en is een hulpmiddel om met elkaar in gesprek te gaan over de kwaliteit van het leesonderwijs op school. De richtinggevende vragen dienen als startpunt en de antwoorden kunnen leiden tot een kwaliteitsimpuls en verdieping van bestaande leespraktijken. Goed leesonderwijs betreft niet alleen het vak Nederlands, maar alle vakken. De vragen zijn onderverdeeld in zes categorieën. Op de achterkant van deze kaart is te lezen hoe u de reflectiewijzer als team kunt gebruiken.

De reflectiewijzer is ontwikkeld naar aanleiding van het peilingsonderzoek leesvaardigheid einde leerjaar 2 van het voortgezet (speciaal) onderwijs van de Inspectie van het Onderwijs (2024). Dit onderzoek brengt in kaart hoe vaardig leerlingen aan het einde van leerjaar 2 zijn op het gebied van lezen. Ook laat het zien hoe scholen het leesonderwijs in de onderbouw vormgeven. Op <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/peil-onderwijs/leesvaardigheid-vo-en-vs-o> vindt u het rapport en meer informatie over de resultaten van dit peilingsonderzoek.

Gebruik van de reflectiewijzer

In deze reflectiewijzer vindt u richtinggevende vragen over het leesonderwijs, verdeeld over zes aspecten:

1. Visie en beleid
2. Doelen en doorgaande leerlijnen
3. Een taalrijke leesomgeving
4. Lezen in alle vakken
5. Effectieve didactiek
6. Zicht op leesontwikkeling

De vragen in elke categorie stimuleren het gesprek over leesonderwijs op teamniveau. Uitgangspunt is dat de ontwikkeling van leesvaardigheid van leerlingen een taak is voor alle docenten. Samenhang in het curriculum en onderlinge afstemming binnen de school zijn daarvoor essentieel. De vragen geven richting en nodigen uit tot een eventuele kwaliteitsimpuls, zoals professionalisering. De vaksectie Nederlands en/of de taalcoördinator kunnen vanuit hun expertise het gesprek met collega's van andere vakken initiëren en inhoudelijk aansturen en begeleiden. De vragen over 'effectieve didactiek' en 'zicht op leesontwikkeling' zijn specifiek voor de vaksectie Nederlands. Op de achterkant van elke vragenkaart vindt u telkens praktische suggesties en verwijzingen, gebaseerd op praktijkervaringen en (wetenschappelijke) inzichten over goed en motiverend leesonderwijs.

Visie en beleid

Richtinggevende vragen

- Heeft onze school een heldere en breed gedragen visie op taal-/leesonderwijs? Hoe ziet deze visie eruit?
- Hoe vertalen wij als docenten deze visie naar ons eigen onderwijs? Weten we dat van elkaar?
- Maken we onze visie op goed leesonderwijs waar? Waaraan is dat te zien?
- Wat zijn onze ambities en welke doelen voor ons leesonderwijs stellen we op korte en lange termijn?
- Hoe werken we aan professionalisering op het gebied van leesonderwijs? Heeft ons team een expert op het gebied van taal, en specifiek op het gebied van lezen?
- Op welke manier stimuleert en faciliteert de schoolleiding initiatieven om de leesvaardigheid van alle leerlingen te verbeteren?
- Op welke manier maken we op school gebruik van succeservaringen van andere scholen voor wat betreft leesonderwijs?

Visie en beleid

Suggesties en verwijzingen

- ➤ De Teamgids Curriculumontwikkeling van SLO helpt om met uw team richting te geven aan onderwijsontwikkeling: <https://www.slo.nl/thema/meer/curriculumontwikkeling/teamgidsen/>
- ➤ De Kennistafel Effectief Leesonderwijs biedt vier filmpjes over de rol van bestuurders en schoolleiders. <https://www.platformsamenunderzoeken.nl/dossiers/kennistafel-effectief-leesonderwijs/#dossier-row-tutorials>. In de kwaliteitswaaier staan de adviezen op een rij: <https://www.platformsamenunderzoeken.nl/blog/2024/10/22/kwaliteitswaaier-effectief-onderwijs-in-begrijpend-lezen-versie-1-1-beschikbaar/>.
- ➤ Op de website Lezen in het vmbo staan negen succesfactoren voor het vormgeven van effectief taal- en leesonderwijs in het vmbo: <https://www.lezeninhetvmbo.nl/succesfactoren#kaartspel>. De website (tot mei 2025) biedt praktische voorbeelden, een *quickscan* en een kaartspel. Vanaf mei 2025 is op www.lezeninhetvo.nl een schat aan informatie en gereedschap te vinden.
- ➤ Meer informatie over leernetwerken vindt u in het *Katern Samen leren in netwerken* van de PO- en VO-academie: <https://www.vo-academie.nl/kennis/katernen-vo-academie>.
- ➤ Op de website DidactiekNederlands staat een werkvorm die vaksecties Nederlands helpt om tot een gezamenlijke visie op leesonderwijs te komen: <https://didactieknederlands.nl/zo-kan-het-ook/lezen/2023/05/een-gedeelde-visie-op-leesvaardigheid/>.

Doelen en doorgaande leerlijnen

Richtinggevende vragen

- Hebben we een duidelijk beeld van wat leerlingen aan het einde van de onderbouw moeten kunnen op het gebied van leesvaardigheid?
- Hebben we een duidelijk beeld van wat leerlingen aan het einde van de bovenbouw moeten kunnen op het gebied van leesvaardigheid?
- Hoe gebruiken we de wettelijke kaders en doelen voor leesvaardigheid om ons onderwijs in te richten?
- Hoe zorgen we ervoor dat we zicht hebben op het leesniveau van leerlingen die bij ons starten?
- Is er een duidelijke opbouw in ons leesonderwijs op basis van een doorgaande leerlijn, vanaf het eerste tot en met het laatste leerjaar? Hoe ziet die leerlijn eruit?
- Welke afspraken zijn er tussen het onderbouw- en het bovenbouwteam over doelen, didactiek en toetsing binnen het leesonderwijs? Hoe werken we hierin samen?

Doelen en doorgaande leerlijnen

Suggesties en verwijzingen

- Het is belangrijk dat leraren vertrouwd raken met de wettelijke kaders voor de doelen van het leesonderwijs. Achter in deze reflectiewijzer staat een overzicht.
- ➤ De publicatie *De doorgaande leeslijn: De leesontwikkeling van 0-20 jaar* beschrijft op basis van wetenschappelijke inzichten de leesontwikkeling van kinderen en jongeren: <https://www.lezen.nl/publicatie/de-doorgaande-leeslijn/>. Zie ook de korte filmpjes over sleutelmomenten.
- ➤ De Teamgids Taal van SLO nodigt uit om aan de slag te gaan met een doordacht taalcurriculum: <https://www.slo.nl/thema/meer/curriculumontwikkeling/teamgidsen/>.
- ➤ In het verbeterplan van de Taalunie (Pereira en Nicolaas, 2019) vindt u handvatten voor beter leesbegrip en leesmotivatie: <https://taalunie.org/publicaties/17/effectief-onderwijs-in-begrijpend-lezen>.
- ➤ De publicatie *Leesonderwijs op peil. Aan de slag met begrijpend lezen* (Dhont en Prenger, 2023) is gericht op het primair onderwijs, maar biedt ook voor vo relevante werkvormen om gezamenlijk richting te geven aan het leesonderwijs: <https://www.slo.nl/@21746/leesonderwijs-peil/>.

Een taalrijke leesomgeving

Richtinggevende vragen

- Biedt onze school een veelzijdig en actueel aanbod van informatieve teksten en jeugdliteratuur, bijvoorbeeld in een eigen mediatheek?
- Hebben leerlingen en docenten een rol in het samenstellen en actueel houden van de boekencollectie?
- Hoe bieden we ruimte aan verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen in ons aanbod van boeken en teksten?
- Zijn alle docenten zich bewust van het belang van een actueel en rijk tekstaanbod? Hoe kunnen we hen stimuleren en ondersteunen in het selecteren en gebruiken van passende teksten?
- Bieden wij leerlingen genoeg tijd en gelegenheid om te lezen, bijvoorbeeld binnen vaste leesroutines? Hoe kunnen we extra tijd voor lezen inruimen?
- Zijn onze leerlingen gemotiveerd om te lezen? Stimuleren we op school de leesmotivatie voldoende? Weten we hoe dat kan en zijn we hierin als docenten een voorbeeld?
- Werken we samen met de bibliotheek en/of maken we gebruik van landelijke en gemeentelijke leesbevorderingsprojecten en leescampagnes?
- Stimuleert onze school het lezen thuis door actief ouders te betrekken? Hoe doen we dat?

Een taalrijke leesomgeving

Suggesties en verwijzingen

- ➤ Meer informatie over ‘rijke teksten’ en voorbeelden vindt u op www.rijketeksten.org.
- ➤ De website www.lezeninhetvo.nl (vanaf mei 2025) biedt informatie over de inrichting van een rijke leesomgeving en leesmotivatie. Vanaf mei 2025 is www.lezeninhetpo.nl te raadplegen bij het blokje ‘Rijke thema’s, boeken en teksten’.
- ➤ De website <https://lezenslessen.nl/> ondersteunt en inspireert docenten Nederlands om het leesplezier in het vmbo en de onderbouw van de havo en het vwo te verhogen.
- ➤ De website www.jeugdbibliotheek.nl helpt bij het kiezen van geschikte boeken.
- ➤ In de publicatie *Lezen in Beweging* staat informatie over leesbevordering op school: <https://www.lezen.nl/publicatie/lezen-in-beweging/>.
- ➤ Meer kennis over leesmotivatie vindt u in een publicatie van Stichting Lezen: <https://www.lezen.nl/publicatie/leesmotivatie-onder-de-loep/>.
- ➤ De kennisclip van SLO over leesmotivatie biedt uitleg over wat het is en hoe je het kunt bevorderen: <https://www.slo.nl/thema/meer/basisvaardigheden/taal-nederlands/lezen/kennisclips-leesonderwijs/>.
- ➤ Bruikbare adviezen voor inrichting van een taalrijke leesomgeving in het po en vo vindt u op <https://www.iedereenleest.be/over-lezen/de-praktijk/zes-bouwstenen-van-een-kwalitatieve-leesomgeving>.
- ➤ Er zijn landelijke initiatieven voor leesbevordering om docenten en leerlingen te motiveren tot lezen. Bijvoorbeeld *Stap op de Rode Loper*: <https://www.stapopderodeloper.nl>.

Lezen in alle vakken

Richtinggevende vragen

- Hebben we als team voldoende kennis over wat 'leesvaardigheid' en 'tekstbegrip' inhoudt? En hanteren we als team dezelfde uitgangspunten voor goed leesonderwijs?
- Hebben alle docenten hoge verwachtingen van alle leerlingen voor wat betreft hun leesvaardigheid? Op welke manier merken leerlingen dat?
- Werken docenten van andere vakken dan Nederlands bewust aan de leesvaardigheid van leerlingen? Reflecteren we samen op de aanpak en de opbrengsten?
- Is ons team vertrouwd met de principes van taalgericht vakonderwijs, om in alle vakken bewust en doelgericht de leesvaardigheid van leerlingen te verbeteren?
- Is er afstemming tussen de vaksectie Nederlands en andere vaksecties over teksten? Hoe besteden we aandacht aan vakspecifieke genres?
- Voelt elke docent zich bekwaam in het stimuleren van de leesontwikkeling van leerlingen?
- Hoe leren we van en met elkaar? Bijvoorbeeld door collegiale consultatie of samen-lesgeven? Hoe maken we hier tijd en ruimte voor?

Lezen in alle vakken

Suggesties en verwijzingen

- ➤ Anneke Smits en Erna Van Koeven schreven een blog over rijke teksten in zaakvakonderwijs: <https://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/>.
- ➤ In een artikel van Jongstra, Van den Ende en Pauw (2020) leest u over de kracht van 'schurende en naburige teksten' en toepassing in vaklessen: <https://www.kpz.nl/publicaties/de-meervoudige-kracht-van-schurende-en-naburige-teksten/>.
- ➤ In de visietekst van de Kennistafel Effectief Leesonderwijs staat beschreven wat kenmerken zijn van goed leesonderwijs, met inspiratie voor een schoolbrede aanpak: <https://www.platform-samenonderzoeken.nl/wp-content/uploads/2021/12/Visietekst-Kennistafel-Effectief-leesonderwijs-1.pdf>.
- ➤ Om taalgericht vakonderwijs te realiseren op school, bieden de handreiking en kijkwijzers van SLO praktisch gereedschap: <https://www.slo.nl/thema/meer/taalgericht-vakonderwijs/lesvoorbeelden-materialen/handreikingen/>.
- ➤ Informatie over intervisie als ontwikkelingsmethodiek vindt u in Leren door vragen en luisteren, van de PO- en VO-academie: <https://www.vo-academie.nl/kennis/katernen-vo-academie>.

Effectieve didactiek

Richtinggevende vragen voor de vaksectie Nederlands

- Is het leesonderwijs gericht op diep tekstbegrip? Zetten we in op het evalueren van en kritisch reflecteren op teksten?
- Bieden we instructie en oefening in leesvaardigheid aan in samenhang met schrijven en mondelinge vaardigheden?
- Hoe besteden we aandacht aan de digitale geletterdheid van onze leerlingen?
- Hebben we in ons leesonderwijs bewust aandacht voor leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands?
- Hoe gebruiken we methodieken, lesmethodes en andere materialen voor leesvaardigheid? Zijn we hier tevreden over of is verandering gewenst?
- Hoe geven we differentiatie vorm in het leesonderwijs? Doen we recht aan de individuele verschillen tussen leerlingen in leesniveau en leesmotivatie? Bieden we extra ondersteuning of extra uitdaging aan zwakke en sterke lezers?
- Is ons vakdidactisch repertoire actueel en toereikend? Kennen we elkaars didactische keuzes? Waar willen we beter in worden?

Effectieve didactiek

Suggesties en verwijzingen

- ➤ Wat is diep lezen? In de webinar met Segers en Buhrs komen veel inzichten en concrete tips aan bod: <https://didactiefonline.nl/video/webinar-diep-lezen>.
- ➤ De kennisclips over cognitieve processen bij lezen, digitaal lezen en leesdidactiek, bieden goede startpunten om met elkaar in gesprek te gaan over didactische keuzes: <https://www.slo.nl/thema/meer/basisvaardigheden/taal-nederlands/lezen/kennisclips-leesonderwijs/>.
- ➤ Informatie over begrijpend lezen in een digitale context, is te vinden via deze reeks artikelen: <https://didactieknederlands.nl/handboek/2023/03/begrijpend-lezen-in-een-digitale-context-deel-1-wat-is-digitaal-lezen-en-hoe-is-dit-anders-dan-traditioneel-lezen/>.
- ➤ Van Steensel en Houtveen gaan in Levende Talen Tijdschrift de diepte in over wat leesbegrip is: <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/lt/article/view/2075>. Het volledige rapport staat op de website van NRO: <https://www.nro.nl/sites/nro/files/migrate/de-vele-kanten-van-leesbegrip.pdf>.
- ➤ Het artikel van Rooijackers, Van Silfhout en Van den Bergh biedt inzicht in leestaken bij Nederlands: <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltn/article/view/2144>.
- ➤ In een literatuurstudie van Stichting Lezen leest u over het ondersteunen van meertalige leerlingen in leesonderwijs: https://www.onderwijskennis.nl/sites/onderwijskennis/files/media-files/meertalige_leerlingen_ondersteunen_in_het_leesonderwijs.pdf.

Zicht op leesontwikkeling

Richtinggevende vragen voor de vaksectie Nederlands

- Hoe toetsen we tekstbegrip van leerlingen? Welke toetsen gebruiken we en zijn we hier tevreden over? Hebben we zelf voldoende kennis over toetsing van lezen?
- Op welke manier volgen we de leesvaardigheidsontwikkeling van leerlingen? Is dit verankerd in een leerlingvolgsysteem? En hoe gebruiken we de data?
- Hoe evalueren we de literaire ontwikkeling van leerlingen? Geeft dit voldoende beeld?
- Hebben wij zicht op wat leerlingen lezen in de onderbouw en in de bovenbouw? Hoe zorgen we ervoor dat dit goed op elkaar aansluit?
- Hebben leerlingen zelf voldoende zicht op hun leesontwikkeling?
- Welke afspraken hebben we over toetsing en beoordeling van leesvaardigheid in de onderbouw en in de bovenbouw? Hoe stemmen we dit af?
- Passen we de principes van formatief evalueren toe in ons leesonderwijs? Hoe?
- Zijn we tevreden over de resultaten op leestoetsen aan het einde van de onderbouw? Zo ja, wat behouden we in ons onderwijsaanbod? Zo nee, welke verbeterpunten zijn er?

Zicht op leesontwikkeling

Suggesties en verwijzingen

- In de publicatie *Lezen in Beweging* (2024) biedt het deel *Ontwikkelingen op het terrein van toetsing van leesvaardigheid* veel informatie: <https://www.lezen.nl/publicatie/lezen-in-beweging/>.
- De Teamgids *Leerdoelen verhelderen* (SLO) helpt om formatief evalueren te verankeren in de lespraktijk: <https://www.slo.nl/thema/meer/curriculumontwikkeling/faq-po-scholen/@23984/teamgids-leerdoelen-verhelderen/>.
- De kennisclip over toetsen van tekstbegrip bevat nuttige informatie en adviezen: <https://www.slo.nl/thema/meer/basisvaardigheden/-taal-nederlands/-lezen/-kennisclips-leesonderwijs/>.
- Patrick Rooijackers deed onderzoek naar het toetsen van diep tekstbegrip: https://cito.nl/media/b3odr3zt/cito_tijdschrift_examens_2023_november_interview_patrick_rooijackers.pdf.
- Formatief evalueren staat in dienst van leren en biedt docent en leerlingen inzicht in het leerproces. Kijk voor meer informatie over de principes en praktische voorbeelden op: <https://www.slo.nl/thema/meer/formatief-evalueren/>.
- Ga als vaksectie in gesprek over het PTA met behulp van de gespreksleidraad van SLO: <https://www.slo.nl/handreikingen/vmbo/handreiking-se-ned-vmbo/pta/inspiratie-jouw-pta/>. Specifiek voor het vmbo: <https://www.slo.nl/@16521/gespreksleidraad-pta-nederlands-vmbo/>.

Wettelijke doelen voor leesonderwijs

De kerndoelen beschrijven wat leerlingen moeten leren op school. Deze kerndoelen zijn ook vastgelegd in de wet. Op het moment dat deze reflectiewijzer verschijnt, actualiseert SLO samen met het onderwijsveld de kerndoelen. In het najaar van 2024 publiceerde SLO voorstellen voor de nieuwe kerndoelen Nederlands. Voor leesvaardigheid in het voortgezet onderwijs zijn de doelen 1, 2, 3, 4, 8, 11, 16, 17, 18, 19 relevant. In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap worden de conceptkerndoelen in 2025 aangepast en meer in samenhang gepresenteerd. De gepubliceerde kerndoelen in deze publicatie kunnen daardoor wijzigen. De verwachting is dat het ministerie de definitieve kerndoelen in 2027 vaststelt. De conceptkerndoelen en meer informatie vindt u op www.actualisatiekerndoelen.nl. Daar kunt u ook de ontwikkeling van de kerndoelen volgen.

Referentieniveaus

De referentieniveaus voor Nederlandse taal beschrijven wat leerlingen moeten kennen en kunnen op een bepaald moment in hun schoolloopbaan. Dit hangt af van het leerjaar en de onderwijssoort. Er zijn 2 soorten niveaus: fundamentele niveaus (F) en streefniveaus (S). Het fundamentele niveau (1F) is de basis die zo veel mogelijk leerlingen moeten beheersen. Het streefniveau (2F) heeft iedereen nodig om te kunnen deelnemen aan de maatschappij. Op de aanpassing van de kerndoelen volgt mogelijk een actualisatie van het referentiekader taal.

Voor leerlingen voor wie 1F niet of moeilijk haalbaar is ontwikkelde SLO leerroutes van Passende Perspectieven. Deze leerroutes zijn waardevol voor leerlingen met een ontwikkelingsperspectief.

U vindt de referentieniveaus op www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/taal-en-rekenen/referentiekader-taal-en-rekenen.

Passende Perspectieven vindt u op www.slo.nl/thema/meer/passende/

Colofon

Deze reflectiewijzer is ontwikkeld door SLO in samenwerking met de Inspectie van het Onderwijs.

slo / een doordacht curriculum dat doen we *samen*

Auteur:
Anke Herder

Met dank aan:
Carlijn den Otter, Sonja van Overmeeren en Jacquélien Kool

Inspectie van het Onderwijs

Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

© Inspectie van het Onderwijs

januari 2025

